

PAWEŁ POZNAŃSKI^{1, A-D, F}, SŁAWOMIR NIEDŹWIECKI^{2, D-F}

Wybrane prawne uwarunkowania przeprowadzania doświadczeń na zwierzętach w Polsce

Polish Legal Terms of Animal-Based Research – Selected Aspects

¹ Katedra i Klinika Nefrologii i Medycyny Transplantacyjnej, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Wrocław, Polska

² Instytut Politologii, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polska

A – koncepcja i projekt badania; B – gromadzenie i/lub zestawianie danych; C – analiza i interpretacja danych;
D – napisanie artykułu; E – krytyczne zrecenzowanie artykułu; F – zatwierdzenie ostatecznej wersji artykułu

Streszczenie

Modele zwierzęce wykorzystywane w naukach biomedycznych pozwalają na wykonywanie badań, których przeprowadzenie na modelach ludzkich byłoby wysoce problematyczne zarówno z bioetycznego, jak i technicznego punktu widzenia. Współczesny wyścig nauki i naukowców może jednak prowadzić do nadużyć, stąd też konieczność szczególnej jurydyzacji omawianej tematyki. Konieczność ta, oparta na dorobku filozoficzno-moralnym Europy, odbija się zarówno w prawodawstwie unijnym, jak i w polskim porządku prawnym. Prawodawstwo unijne przybiera w tym przypadku postać dyrektyw implementowanych do porządków prawnych w krajach członkowskich. W polskim porządku prawnym tradycja normowania prowadzenia doświadczeń na zwierzętach jest bogata, bo już w 1959 r. powstał akt szeroko je regulujący. Współcześnie, do 2005 r., charakter normujący omawianą materię miała ustawa o ochronie zwierząt z 1997 r. Obecnie szczegóły dotyczące prowadzenia doświadczeń na zwierzętach reguluje w sposób całościowy ustawa o doświadczeniach na zwierzętach sprzed niemal dziesięciu lat. Czas ten pozwolił ustawie na wystarczające okrzepnięcie w doktrynie i judykaturze, co odsłoniło jej możliwości oraz słabości (**Polim. Med. 2014, 44, 4, 203–208**).

Słowa kluczowe: badania na zwierzętach, zwierzęta laboratoryjne, etyka w badaniach naukowych.

Abstract

Animal-based models used in biomedical sciences allow to perform research that, conducted on humans, would be highly problematic because of bioethical and technical issues. Contemporary researchers race can lead to abuse, hence the need for special law regulations regarding this subject. This necessity reflected both in the EU and Polish legislation, and is rooted in the philosophical and moral achievements of Europe. EU legislation in this case takes the form of directives implemented in the legal systems of the member states. Polish tradition of legislative approach to animal-based research is long. In 1959 the wide attempt to regulate this matter was undertaken. Until 2005, the nature of the matter had been regulated by the Polish animal protection law. Currently, details concerning animal-based-research are regulated by the animal experiments law (2005). The elapsed time since enactment allowed doctrine and judicature to reveal capabilities and vulnerabilities of the law (**Polim. Med. 2014, 44, 4, 203–208**).

Key words: ethics, laboratory, animal experimentation, animals.

Znacząca część odkryć do dziś służących medycynie została zbudowana na podstawie badań, w których wykorzystywano zwierzęta. Przykładem dziedziny, która rozwijała się dzięki takim doświadczeniom jest dializoterapia: trzech amerykańscy uczeni J. Abel, L. Rowen-tree i B. Turner na początku XX w. wykazali możliwość

usuwania pozaustrojowego podanych wcześniej substancji. W tym celu skonstruowali pierwsze urządzenie do hemodializy. Wykorzystali przy tym kolodionowe rurki. Polimer ten służył jako błona półprzepuszczalna, a same zabiegi dializ przeprowadzali na psich modelach zwierzęcych [1]. Również współcześnie postęp w terapii

nerkozastępczej, w tym badania nad polimerami służącymi do dializoterapii, opiera się na badaniach prowadzonych na zwierzętach [2].

Za przykłady innych, równie istotnych dla podwalin medycyny odkryć mogą służyć prace Roberta Kocha z drugiej połowy XIX w. nad *Bacillus anthracis* i następnie przedstawienie przez niego tzw. Postulatów Kocha [3]. Także w dziedzinie immunologii najważniejsze badania nad strukturą przeciwciał zostały oparte na komórkach plazmatycznych myszy chorych na szpiczaka mnogiego. Współczesna transplantologia opiera się natomiast na badaniach, w których leczono choroby hematologiczne u myszy poprzez przeszczepianie szpiku kostnego [4].

Doświadczenia na zwierzętach przyczyniały się ponadto do rozwoju między innymi takich obszarów, jak diagnostyka chorób zakaźnych czy lekooporność. Miały też wpływ na rozwój współczesnej wakcynologii, terapii przeciwnowotworowej, chirurgii eksperymentalnej i wielu innych [5]. Modele zwierzęce były wykorzystywane w licznych dziedzinach i obszarach medycyny. W latach 1996–2001 przyznano sześć Nagród Nobla w dziedzinie fizjologii i medycyny – w pięciu nagrodzonych badaniach zostały wykorzystane modele zwierzęce [5].

Normy etyczne a normy prawne

Z przytoczonych powyżej przykładów wynika, że badania nad zwierzętami stanowiły często ich główny element, a zaprzestanie eksperymentów na zwierzętach mogłoby odebrać możliwość rozwoju niektórym obszarom medycyny, w innych zaś zmusiłoby do eksperymentowania bezpośrednio na człowieku. Jeśli jednak etycznie nie dopuszczamy do przeprowadzenia ich na ludziach, to co uzasadnia wykorzystanie zwierząt jako gatunków modelowych?

Pierwszą przesłanką jest brak alternatywnych modeli, gdyż zarówno badania na układach modelowych *in vitro*, jak i tworzenie symulacji komputerowych można uznać jedynie za pomocnicze wobec badań *in vivo*. Należy przy tym pamiętać, iż transponowanie wyników badań z modeli zwierzęcych na gatunek docelowy w sposób bezkrytyczny mogłoby stanowić nadużycie, chociażby ze względu na międzygatunkowe różnice w długości życia, aktywności metabolicznej czy wyższych czynnościach neurologicznych [6].

Drugą przesłanką jest potrzeba chronienia dobra wyższego, jakim jest zdrowie i życie ludzkie. Przysłużyć mają się temu ewentualne odkrycia poczynione na podstawie badań doświadczalnych na zwierzętach. Nie ulega wątpliwości, że przy porównaniu wartości dwóch dóbr: dobrostanu zwierząt oraz poszukiwania potencjalnych możliwości poprawy zdrowia i życia ludzi, relacje między dobrem naruszonym a uprzywilejowanym

muszą być precyzyjnie uregulowane w prawodawstwie. Podstawy aktów normatywnych stanowiących o doświadczeniach na zwierzętach muszą być głęboko i stabilnie osadzone w wartościach moralnych i normach obyczajowych, a przesłanki do eksperymentów jasne i czytelne; dopuszczalne wtedy i tylko wtedy, gdy jest to jedyne, najlepsze rozwiązanie.

Europejskie uwarunkowania prawne

Historia współczesnych badań na zwierzętach sięga XVII w. Postęp w naukach biomedycznych, jaki dokonał się na przestrzeni wieków, a zwłaszcza jego przyspieszenie w XX w. wymusiły zadawanie pytań o zasadność wykorzystywania zwierząt w nauce. Według danych Unii Europejskiej w 2005 r. w państwach członkowskich w nauce wykorzystano ponad 12 milionów sztuk zwierząt [6], a w kolejnych latach wielkości te były porównywalne.

18 marca 1986 roku Rada Europy (której Polska jest członkiem od 1991 r.) przyjęła zawierającą moralne i prawne zobowiązania ludzi wobec zwierząt *Europejską konwencję o ochronie zwierząt kręgowych wykorzystywanych do doświadczeń i innych celów naukowych* (ETS 123) [7]. Jej preambuła stanowi między innymi o moralnym obowiązku człowieka do poszanowania wszystkich zwierząt, o wykorzystaniu zwierząt do badań tylko w uzasadnionych przypadkach i o konieczności ograniczenia tego proceduru do niezbędnego minimum, wskazując na możliwość zastąpienia zwierząt innymi modelami doświadczalnymi. W ETS 123 zwraca się też uwagę na konieczność ograniczenia procedur powodujących ból i cierpienie.

Wspólnota Europejska stała się stroną powyższej konwencji 23 marca 1998 r., ale jeszcze 24 listopada 1986 r. przyjęto *dyrektywę Rady z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych Państw Członkowskich dotyczących ochrony zwierząt wykorzystywanych do celów doświadczalnych i innych celów naukowych* 86/609/EWG [8], która bazuje na klasycznych „zasadach humanitarnej metodyki doświadczalnej” S. Russella i R.L. Burcha z 1959 r. Zasady te, zwane również regułą „3R” proponują:

- *Replacement*, czyli zastępowanie modeli zwierzęcych innymi modelami;
- *Reduction*, czyli ograniczanie do statystycznie niezbędnej liczby zwierząt wykorzystanych w badaniu;
- *Refinement*, czyli przeprowadzanie doświadczeń w sposób redukujący ból i cierpienie zwierząt [9].

W ostatnich latach prawodawstwo unijne podlegało kilkukrotnemu precyzowaniu. Między innymi została wypracowana *dyrektywa 2003/15/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 lutego 2003 r. zmienia-*

jąca dyrektywę Rady 76/768/EWG w sprawie zbliżenia ustawodawstw państw członkowskich odnoszących się do produktów kosmetycznych włączając zapisy dotyczące testowania na zwierzętach do dyrektywy 76/768/EWG. Zgodnie z powyższymi przepisami od 2004 r. na terenie Unii Europejskiej jest zakazane testowanie na zwierzętach produktów kosmetycznych. Od 2009 r. zakaz testowania dotyczy również składników kosmetycznych, a od marca 2009 r. obowiązuje zakaz wprowadzania do obrotu na unijny rynek produktów kosmetycznych, które zawierają składniki testowane na zwierzętach z przesunięciem tego terminu do 11 marca 2013 r. w przypadku najbardziej złożonych skutków dla człowieka [10].

Zalecenie 2007/526/WE ustala wytyczne odnośnie do opieki i utrzymania zwierząt doświadczalnych, natomiast *dyrektywa 2010/63/UE* dzieli dotkliwość procedur, którym poddaje się zwierzęta doświadczalne na łagodne, umiarkowane, dotkliwe i terminalne.

Od 1 stycznia 2013 r. *dyrektywa 86/609/EWG* została zastąpiona nową *dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/63/UE z dnia 22 września 2010 r. w sprawie ochrony zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych* obowiązującą na terenie Europejskiego Obszaru Gospodarczego [11]. Dyrektywa ta rozszerza zakres zastosowania ochrony na zwierzęta wykorzystywane do eksperymentów w badaniach podstawowych, edukacji oraz szkoleniach i dotyczy wszystkich kręgowców prócz człowieka oraz tych bezkręgowców, które są zdolne odczuwać ból. Ogranicza również wykorzystanie zwierząt z rzędu naczelnych i zakazuje niemal całkowicie wykorzystania małych czelakokształtnych („Małpy czelakokształtne mogą być wykorzystywane jedynie w wyjątkowych sytuacjach, w celu zachowania gatunku lub w związku z nieoczekiwanym wystąpieniem u ludzi stanu klinicznego zagrażającego życiu lub powodującego przewlekłą niepełnosprawność.”) [12].

Na koniec rozważań dotyczących prawodawstwa unijnego należy dodać, iż dyrektywy w prawie europejskim mają charakter wiążący, lecz w przeciwieństwie do rozporządzeń nie mają charakteru obowiązującego w sposób bezpośredni. Zawierają cele wymagane do osiągnięcia przez zawarcie odpowiednich norm w prawodawstwie krajowym (transpozycja). Rekomendacje należy traktować w kategoriach „miękkiego prawa”. Nie obowiązują w sposób bezpośredni i stanowią sugestie, a nie nakazy podjęcia lub zaniechania określonych działań [13].

Polski porządek prawny

Polska należy do grupy państw, które jako pierwsze zawarły w prawodawstwie krajowym kwestie badań nad zwierzętami. Stało się tak z pomocą *Rozporządzenia Ministra Szkolnictwa Wyższego z 16 listopada 1959 roku w sprawie określenia warunków i sposobu dokonywania doświadczeń na zwierzętach oraz trybu wydawania zezwoleń*

na przeprowadzanie tych doświadczeń [14]. Współcześnie obowiązujące w Polsce przepisy dotyczące badań na zwierzętach wynikają z wielu lat doświadczeń Europy.

Aktualne (ale nie w pełni dostosowane do prawodawstwa unijnego) polskie przepisy warunkujące przeprowadzanie badań na zwierzętach oraz ochronę zwierząt są zawarte w wielu aktach normatywnych na różnych szczeblach w hierarchii źródeł prawa, z czego dwie ustawy mają charakter podstawowy. Są to: *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt* [15] oraz *Ustawa z dnia 21 stycznia 2005 roku o doświadczeniach na zwierzętach* [16].

Ustawa o ochronie zwierząt stanowi w artykule 1., iż „Zwierzę, jako istota żyjąca, zdolna do odczuwania cierpienia, nie jest rzeczą. Człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę”. Przepis ten w jasny sposób dereifikuje zwierzęta i nadaje im swoistą podmiotowość prawną, w dalszej części doprecyzowuje, że jedynie w kwestiach nieuregulowanych w ustawie do zwierząt należy stosować przepisy dotyczące rzeczy. W dalszej części w artykule 6. ustawa zabrania niezasadnego lub niehumanitarnego zabijania zwierząt, a w artykule 2. stanowi, że przepisy te stanowią regulację postępowania jedynie wobec kręgowców, a doświadczenia na zwierzętach są regulowane odrębnym aktem normatywnym, tj.: *Ustawą o doświadczeniach na zwierzętach*.

Ustawa o doświadczeniach na zwierzętach w swoim pierwotnym brzmieniu weszła w życie 27 marca 2005 r. Od tego czasu została zmieniona pięciokrotnie, ostatni raz w 2011 r. W brzmieniu aktualnym składa się z 57 artykułów zapisanych w 9 rozdziałach.

Na jej podstawie do określenia zwierząt wykorzystywanych w badaniach naukowych rozróżnić można dwa terminy: zwierzęta doświadczalne oraz zwierzęta laboratoryjne. „Zwierzęta doświadczalne – zwierzęta przeznaczone do wykorzystania lub wykorzystywane do doświadczeń”, a więc jakiegokolwiek zwierzęta, na których przeprowadza się badania, natomiast „zwierzęta laboratoryjne – zwierzęta doświadczalne hodowane w obiektach jednostek hodowlanych lub doświadczalnych, w szczególności: myszy, szczury, świnki morskie, chomiki złote, króliki, psy, koty, przepiórki oraz zwierzęta naczelne”, czyli takie, które są rozmnażane w celu przeprowadzania na nich badań naukowych, a ich genotyp ma być ściśle sprecyzowany [14]. Ustawa w artykule 1. dopuszcza doświadczenia na zwierzętach tylko, „gdy są konieczne do:

- 1) opracowania, wytwarzania, kontroli jakości, zapewnienia skuteczności i testowania bezpieczeństwa produktów leczniczych, środków spożywczych oraz innych substancji, preparatów i wyrobów w celu:
 - a) zapobiegania, rozpoznawania lub leczenia chorób, złego stanu zdrowia lub innego nieprawidłowego stanu lub ustalenia szkodliwego wpływu tych produktów, środków oraz substancji, preparatów i wyrobów na człowieka, zwierzęta lub rośliny,

- b) oceny, wykrywania, regulacji lub zmiany stanu fizjologicznego człowieka, zwierząt lub roślin;
 - 2) ochrony zdrowia człowieka lub zwierząt przed chorobami,
 - 3) ochrony środowiska w celu ochrony gatunków, zdrowia człowieka lub dobrostanu zwierząt,
 - 4) podstawowych badań naukowych,
 - 5) dydaktyki w szkołach wyższych
- jeżeli celów tych nie można osiągnąć bez użycia zwierząt”.

Doświadczenie należy przy tym definiować w świetle ustawy jako „każdą formę wykorzystania zwierzęcia do badań naukowych, testów i celów dydaktycznych, mogącą wywołać u niego ból, cierpienie, strach lub trwałe uszkodzenie w jego organizmie, w tym działania mające na celu lub mogące spowodować urodzenie się zwierzęcia cierpiącego na którykolwiek z tych stanów, także wtedy gdy wyeliminowano ból, cierpienie, strach lub skutki trwałego uszkodzenia przez skuteczne użycie odpowiedniego znieczulenia lub innych środków, z wyłączeniem metod najmniej bolesnego znakowania zwierząt; doświadczeniem jest również uśmiercenie zwierzęcia do badań naukowych, testów i celów dydaktycznych”.

W świetle powyższych zapisów należy wyróżnić obowiązywanie dwóch zasad. Pierwsza z nich jest nazywana zasadą konieczności i należy przez nią rozumieć, że doświadczenie jest możliwe wtedy i tylko wtedy, gdy jest konieczne do zrealizowania 5 celów wcześniej wymienionych. Druga to zasada subsydiarności, która stanowi o niedopuszczalności przeprowadzania doświadczeń na zwierzętach w celu osiągnięcia celów z 5 wcześniej wymienionych punktów, gdy ich osiągnięcie jest możliwe bez wykorzystania zwierząt.

W artykule 3. można odczytać intencję, by nie powielać wcześniej przeprowadzonych doświadczeń. W tym celu ustawodawca wskazuje na obowiązek poszukiwania wiedzy we wszystkich dostępnych źródłach międzynarodowych na temat już przeprowadzonych doświadczeń. Powtórzenie badania, jeśli istnieje taka konieczność, powinno być uzasadnione w projekcie.

Artykuł 8. nakłada obowiązek przeprowadzania doświadczeń z zastosowaniem odpowiednich anestetycznych środków znieczulających, przewidując odstępstwa od tej zasady w odpowiednich, wymienionych przypadkach.

W artykule 28. zostaje ustanowiona Krajowa Komisja Etyczna (KKE). KKE ma za zadanie powoływanie komisji lokalnych, określanie ich właściwości terytorialnych oraz stanowi organ wyższego stopnia i odwoławczy. Celem KKE jest też między innymi opracowywanie i przekazywanie lokalnym komisjom etycznym standardów etycznych co do przeprowadzania doświadczeń na zwierzętach. W sprawach powyższych standardów przekazuje też wnioski i opinie do komisji lokalnych oraz do organów, organizacji oraz jednostek organizacyjnych związanych z doświadczeniami na zwierzętach.

Przedmiotem regulacji artykułu 16. są warunki przeprowadzania doświadczeń. Po pierwsze jest regulowana kwestia jednostek doświadczalnych. W ustępie 1. ustawodawca wymienia ich 6 typów, tj.: jednostki organizacyjne szkół wyższych, instytuty naukowo-badawcze, placówki naukowe Polskiej Akademii Nauk, urzędowe laboratoria weterynaryjne, wytwórnie produktów leczniczych lub biopreparatów, oraz jednostki organizacyjne posiadające specjalistyczne laboratoria, wykonujące badania produktów leczniczych, środków spożywczych, substancji chemicznych i ich mieszanin, środków ochrony roślin, produktów biobójczych i organizmów genetycznie zmodyfikowanych. Wśród wymienionych jednostką doświadczalną w świetle omawianej ustawy będzie taka, która uzyska wpis do wykazu. W myśl art. 22 powyższej ustawy minister właściwy do spraw nauki prowadzi wykaz jednostek doświadczalnych, a zgodnie z brzmieniem art. 16 ust. 1 tylko te jednostki mogą przeprowadzać doświadczenia na zwierzętach. Po drugie jest regulowana kwestia dotycząca wymaganych kwalifikacji osób nadzorujących, przeprowadzających oraz uczestniczących w doświadczeniu.

Indywidualne zezwolenie dla osoby przeprowadzającej doświadczenia na zwierzętach, zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Nauki i Informatyzacji z dnia 29 lipca 2005 roku w sprawie kwalifikacji osób nadzorujących doświadczenie na zwierzętach, przeprowadzających doświadczenie i uczestniczących w doświadczeniu oraz wzoru zezwolenia indywidualnego dla osób przeprowadzających doświadczenia* [17] może uzyskać jedynie osoba posiadająca:

„1) dyplom ukończenia szkoły wyższej na kierunku studiów z dziedziny nauk biologicznych, farmaceutycznych, medycznych, weterynaryjnych lub rolniczych i co najmniej przez rok uczestniczyć w doświadczeniach na zwierzętach oraz uzyskać praktyczne umiejętności w tym zakresie, albo

2) dyplom ukończenia szkoły wyższej na kierunku studiów innym niż wymieniony w pkt. 1 i dyplom ukończenia studiów podyplomowych lub dokument potwierdzający ukończenie szkolenia z zakresu przeprowadzania doświadczeń na zwierzętach, o którym mowa w § 1 ust. 3, i co najmniej przez dwa lata uczestniczyć w doświadczeniach na zwierzętach oraz uzyskać praktyczne umiejętności w tym zakresie”, lub kwalifikacje wymagane dla osoby nadzorującej.

Krajowa Komisja Etyczna na mocy *uchwały nr 7/2006 z dnia 11 lipca 2006 roku wprowadza skalę inwazyjności doświadczeń przeprowadzanych na zwierzętach*, która ma na celu obiektywizację i zapobieżenie nadużyciom we wnioskach składanych do Lokalnych Komisji Etycznych.

Rozdział 8. *Ustawy o doświadczeniach na zwierzętach* zawiera przepisy karne. Zawarte są tam więc normy sankcjonujące inne normy, zawarte we wcześniejszych rozdziałach ustawy. Rozdział ten składa się z 10 artykułów. W kolejnych artykułach rozdziału sankcjonuje się zakazy: narażenia na ból i cierpienie, przeprowadzania doświad-

czeń bez znieczulenia, testowania kosmetyków, powtórne-
go wykorzystywania zwierząt do doświadczeń, wykorzy-
stywania zwierząt bezdomnych, dzikich oraz zagrożonych
wyginięciem. Ponadto określa się sankcje dla takich
działań, jak bezprawne pozyskiwanie zwierząt do badań,
hodowla zwierząt laboratoryjnych bez wymaganych ze-
zwoleń lub bez zapewnienia zwierzętom właściwych wa-
runków oraz prowadzenie doświadczeń bez wymaganej
zgody lub niezgodnie z projektem doświadczenia. Sankcje
w ustawie o doświadczeniach na zwierzętach pod wzglę-
dem przestępstw mają charakter alternatywny, tj. prze-
widuje grzywnę, ograniczenie wolności lub pozbawienie
wolności do roku i dwóch w typie kwalifikowanym.

Wykroczenia natomiast są zagrożone sankcją
grzywny jako alternatywa dla aresztu, co może wskazy-
wać na duże zaangażowanie ustawodawcy w zwalczanie
wykroczeń w niniejszej dziedzinie [18].

W trakcie procedur parlamentarnych jest aktualnie
projekt *Ustawy o ochronie zwierząt wykorzystywanych
do celów naukowych lub edukacyjnych*. Został on przy-
gotowany w związku z koniecznością transpozycji do
krajowego systemu prawnego *dyrektywy Parlamentu
Europejskiego i Rady 2010/63/UE*. Projektowana ustawa
ma zastąpić dotychczas stosowaną ustawę o doświad-
czeniach na zwierzętach, która stanowiła transpozycję
zapisów *dyrektywy Rady 86/609/EWG* oraz *dyrektywy
2003/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady*.

Powyżej przedstawiona mnogość aktów norma-
tywnych stanowiących o doświadczeniach na zwierzę-
tach pośrednio wskazuje na badania te jako niepewne
etycznie, ale konieczne ze względu na zdrowie publicz-
ne. Celowość eksperymentalnego postępowania ze
zwierzętami, tak okrutnego, jak i koniecznego najlepiej
przedstawia poniższy cytat, który niech będzie konclu-
zją powyższego tekstu:

Duchy (B. Andes) [19]:
Czy nie prześladują ciebie
– spytałeś –
Duchy niewinnych myszy
I szczurów
I kotów
I, o dobry Boże
Tych ufnych psów
O tkliwym spojrzeniu
Które cierpiały
I umierały
Które cierpią
I umierają
Nawet teraz
W twoich okropnych
Doświadczeniach w laboratorium?
A czy ciebie nie prześladują
– odparłem –
Duchy niewinnych mężczyzn
I kobiet
I chłopców
I, o dobry Boże
Tych ufnych dziewczynek
O tkliwym spojrzeniu
Które cierpiały
I umierały
Które cierpią
I umierają
Nawet teraz
Gdyż nie zrobiłem dość tych okropnych
Doświadczeń w laboratorium.

Duchy należy sobie wybierać
Jak przyjaciół
Z rozważą.

Piśmiennictwo

- [1] Ostrowski J., Rutkowski B.: The origins of dialysis treatment in Poland. Via Medica, Gdańsk 2011.
- [2] Mendelson A.A., Guan Q., Chafeeva I., da Roza G.A., Kizhakkedathu J.N., Du C.: Hyperbranched polyglycerol is an effi-
cacious and biocompatible novel osmotic agent in a rodent model of peritoneal dialysis. Perit. Dial. Int. 2013, 33, 15–27.
- [3] Koch R.: Die Aetiologie der Milzbrand-Krankheit, begründet auf die Entwicklungsgeschichte des Bacillus anthracis. Beitr.
Biol. Pflanz. 1877, 2, 227–310.
- [4] Lawson F.A., Russell E.S., Smith L.J.: Implantation of normal blood-forming tissue in radiated genetically anemic hosts.
Science 1956, 30, 124, 1076–1077.
- [5] Hau J., Van Hoosier Jr. G.: Handbook of Laboratory Animal Science. Second ed.: CRC Press, London 2003.
- [6] Watała C., Różalski M., Boncler M., Kaźmierczak P.: Badania i publikacja w naukach biomedycznych: alfa-medica press,
Bielsko-Biała 2011.
- [7] European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and Other Scientific Purposes ([http://
conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/123.htm](http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/123.htm)).
- [8] Dyrektywa Rady z dnia 24 listopada 1986 r. w sprawie zbliżenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych
Państw Członkowskich dotyczących ochrony zwierząt wykorzystywanych do celów doświadczalnych i innych celów nau-
kowych (Dz.U. WE L 358/1 z 18.12.1986 s. 292–320).
- [9] Russell W., Burch R.: The Principles of Humane Experimental Technique. London 1959.
- [10] Komunikat prasowy Komisji Europejskiej: W UE wchodzi w życie całkowity zakaz testowania kosmetyków na zwierzętach
z dnia 11.03.2013 (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-210_pl.htm).
- [11] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/63/UE z dnia 22 września 2010 r. w sprawie ochrony zwierząt wykorzy-
stywanych do celów naukowych (Dz.U. UE L 276/33 z 20.10.2010).

- [12] Ochrona zwierząt laboratoryjnych z dnia 29.03.2011 r. (www.europa.eu/legislation_summaries/environment/nature_and_biodiversity/sa0027_pl.htm).
- [13] **Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P.:** Wstęp do prawoznawstwa. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2014.
- [14] **Krzanowska H., Preibisch J., Korda P.:** Zwierzęta laboratoryjne. Hodowla i użytkowanie. PZWL, Warszawa 1974.
- [15] Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U.2013 r. poz. 856).
- [16] Ustawa z dnia 21 stycznia 2005 r. o doświadczeniach na zwierzętach (Dz.U. 2005 nr 33 poz. 289 z późn. zm.).
- [17] Rozporządzenie Ministra Nauki i Informatyzacji z dnia 29 lipca 2005 roku w sprawie kwalifikacji osób nadzorujących doświadczenie na zwierzętach, przeprowadzających doświadczenie i uczestniczących w doświadczeniu oraz wzoru zezwolenia indywidualnego dla osób przeprowadzających doświadczenia (Dz. U. 2005r. nr 153, poz. 1273).
- [18] **Radecki W.:** Ustawy: o ochronie zwierząt, o doświadczeniach na zwierzętach – z komentarzem. Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa 2007.
- [19] **Paton W.:** Człowiek i mysz. Badanie medyczne na zwierzętach. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

Adres do korespondencji:

Paweł Poznański
Klinika Nefrologii i Medycyny Transplantacyjnej
Uniwersytecki Szpital Kliniczny we Wrocławiu
ul. Borowska 213
Wrocław
Polska
e-mail: pawel.poznanski@gazeta.pl

Konflikt interesów: nie występuje

Praca wpłynęła do Redakcji: 6.12.2014 r.

Zaakceptowano do druku: 14.12.2014 r.

Received: 6.12.2014

Accepted: 14.12.2014